

The Process of Meaning Transfer in Translation from the Perspective of Paul Ricoeur

Vahid Nejad-Mohammad¹ | Mohammad Mohammadi-Aghdash² | Abolfazl Abavisani³

1. Corresponding Author, Associate Professor, Department of French language and literature, University of Tabriz, Tabriz, Iran. E-mail: va_nejad77@yahoo.fr
2. Associate Professor, Department of French language and literature, University of Tabriz, Tabriz, Iran. E-mail: mohammadiaghdach@yahoo.fr
3. M.A. Student in French Translation, Department of French language and literature, University of Tabriz, Tabriz, Iran. E-mail: abolfazlabavisani@gmail.com

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article

Article history:

Received 08 Desember 2024

Received in revised from 07 January 2025

Accepted 21 January 2025

Published online 21 March 2025

Keywords:

Translation, Ricoeur,
Signification, Linguistic
Hospitality, Hermeneutics

Textual and linguistic considerations show the semantic and structural systems of the translated text. On the other hand, the interaction or non-interaction of the textual signs of the source language and the target language can challenge the meaning transfer process. The present article originates from the thought of Paul Ricoeur about the philosophy of translation. Ricoeur is one of the French philosophers of the 20th century, whose thinking had a significant impact on the human sciences. Identifying the complex relationships between translation and hermeneutics and the importance of knowledge prior to the text as a necessary background in the translation process answers many ambiguities in the field of text and translation. Referring to linguistic and cultural diversity, Ricoeur proposes the concept of "linguistic hospitality" as an ethical approach to translation that will lead to mutual understanding and acceptance of differences between languages and cultures. He pointed out the ethical and philosophical challenges faced by the translator and believes that no translation can be completely equivalent to the source text. In addition, Ricoeur mentions the concept of "mourning" in translation, which means letting go of some linguistic concepts and structures. In this regard, the article deals with the basic questions of whether translation is possible or impossible. And how to face ethical and philosophical challenges in the translation process? In this article, we intend to examine the linguistic, cultural and ethical dimensions of translation by relying on Ricoeur's opinions and show how the translation process can become a model for interpretation and help to create solidarity between people.

Cite this article: Nejad-Mohammad, V.; Mohammadi-Aghdash, M. & Abavisani, A. (2025). The Process of Meaning Transfer in Translation from the Perspective of Paul Ricoeur. *Journal of Philosophical Investigations*, 19 (50), 245-260. <https://doi.org/10.22034/jpiut.2025.64926.3939>

© The Author(s).

Publisher: University of Tabriz.

Extended Abstract

Introduction

Translation and hermeneutics have a common nature and this commonality leads to many questions for translators and philosophers. In this regard, the importance of understanding the text as the main prerequisite for translation and the deep dependence of translation on hermeneutic rules are clearly visible. The issue of historical and cultural time in the act of translation, especially in facing the other, is one of the other key topics of this article. Paul Ricoeur points out that the translation is not only faithful to the original language, but it also becomes a kind of loyalty or betrayal according to the historical and cultural context. In general, Ricoeur answered the issues surrounding text, language and translation and mixed the challenges of this ups and downs path with his philosophy. How does the translator encounter the hidden knowledge in the text? Is it possible to translate a text or not it? Does the basic role of the translator stand out in the matter of translation, or are the elements and structure of the text a manifestation of hidden symptoms? Therefore, in the present article, an effort will be made to discuss the complex linguistic and hermeneutic aspects of a written text from a philosophical perspective with regard to cultural and social aspects, relying on the book *"On Translation"* written by Paul Ricoeur in 2004.

Discussion

Ricoeur raises the issue of diversity of languages from a historical and social perspective in a unique way. According to him, there are many languages, in fact, science is not able to provide a reasonable explanation for this phenomenon. In this regard, hermeneutic understanding is not only reduced to the reflection of meaning, but also refers to a more complex process than two-way interpretation and understanding, which deals with the reconstruction of meaning in the mind of the reader and especially the translator according to the cultural and historical contexts. According to Steiner, Paul Ricoeur divides translation into a dual situation (translatability and untranslatability). Some believe that every language reflects a certain worldview (Ricoeur, 2004, 49). Even in the book of Herodotus' history, it is mentioned to examine the type of writing that is chosen from right to left or vice versa. Ricoeur points out that we translate in spite of differences, and this linguistic fact moves the theoretical question to a practical level. Theoretically, translation is impossible, because each language has its own intellectual framework and social-cultural codes, and as a result, the translation may turn into an incomprehensible text. Ricoeur concludes that translation occurs continuously and will not reach its end as long as there is an understanding of the language, because no translation is absolutely equivalent to the source language text, rather translations are more equivalent to the source language text (Ricoeur, 2004, 61). Borrowing the concept of "mourning" from the Freudian discourse, Ricoeur compares the translator's work to mourning and draws the requirement of the act of translation in such a way that the translator must make a perfect translation. The translator inevitably succumbs to mourning and leaves it to the future translators to revive it. The original text is designed in such a way that it tends to ignore or keep something undiscovered within itself in order to maintain its originality and identity. According to Ricoeur, this resistance is a sign of the impossibility of fully conveying the meaning

and reference to the destination culture and language. He states that every translation is a necessary interpretation, and the translator, faced with gaps, must make a decision that minimal changes may be made to the original meaning. The translator's understanding of the text is directly related to his interpretation of its meaning. In translation, "linguistic hospitality" can be considered in this way, because the translator must convey the culture and spirit of another language in the target language and welcome the other person with a linguistic greeting and welcome her in her own language so that her language can expand new dimensions and horizons in her own language in a two-way and dialectical relationship. According to Ricoeur, phenomenology and hermeneutics are closely intertwined and the resulting experience has expressive and verbal capabilities because it is a means of expression and representation. It is the field of speech, language and text that makes experiences tangible. The interpretation and method of this confirmation will be restored in favor of meaning within a text. Therefore, Ricoeur, as a teacher of ethics and philosophy, shows that universal and historical elements are intermingled in the recognition of the translation process. From this point of view, translation is a global phenomenon. But this universal dimension, as mentioned before, brings with it the experience of linguistic hospitality. According to Ricoeur, translation is a tool that allows us to expand our understanding of the world and gives us the ability to extract deeper meanings from other languages and cultures. From this point of view, "translation is a creative leap in communicating through different languages" (Ricour, 2004).

Conclusion

Translation and hermeneutics as two related and parallel fields are able to raise many questions for researchers and philosophers. In the process of translation, understanding the source text is of great importance, and this importance of dependence on hermeneutics is more evident. Emphasizing that translation is more than a linguistic act, Ricoeur reminds us that this process is directly related to the concept of the other and personal and cultural identity. These two concepts are the foundation of a new horizon in the philosophy of translation that can help us gain a deeper understanding of human interactions and cultural communication. From this point of view, translation is considered as an ethical act that the translator must respect the source text and the culture of the author. This respect for culture and identity not only helps to improve the quality of translation, but also serves as a tool to create solidarity and communication between people. Therefore, translation, as a fundamental human act, can help to create a bridge between languages and cultures. This bridge leads not only to the exchange of information, but also to the exchange of feelings and deeper experiences.

فرآیند انتقال معنا در ترجمه از منظر پل ریکور

وحید نژاد محمد^۱ | محمد محمدی آغداش^۲ | ابوالفضل ابویسانی^۳

۱. نویسنده مسئول، دانشیار، گروه زبان و ادبیات فرانسه، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. رایانامه: va_nejad77@yahoo.fr

۲. دانشیار، گروه زبان و ادبیات فرانسه، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. رایانامه: mohammadiaghdach@yahoo.fr

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد مترجمی زبان فرانسه، گروه زبان و ادبیات فرانسه، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. رایانامه: abolfazlabavisani@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

ملاحظات متنی و زبانی نظام‌های معنایی و ساختاری متن ترجمه را نشان می‌دهند. از سوی دیگر، تعامل و یا عدم تعامل نشانه‌های متنی زبان مبدا و زبان مقصد می‌تواند فرآیند انتقال معنا را دچار چالش کند. نوشتار حاضر از اندیشه پل ریکور در باب فلسفه ترجمه نشأت می‌گیرد. ریکور یکی از فیلسوفان قرن بیستم فرانسه است که اندیشه‌ورزی‌اش تأثیر به‌سزایی بر علوم انسانی گذاشت. شناسایی روابط پیچیده میان ترجمه و هرمنوتیک و اهمیت آگاهی مقدم بر متن به‌عنوان پیش‌زمینه ضروری در فرآیند ترجمه به بسیاری از ابهامات در حیطه متن و ترجمه پاسخ می‌دهد. ریکور با اشاره به تنوع زبانی و فرهنگی، مفهوم «مهمان‌نوازی زبانی» را به مثابه رویکردی اخلاقی برای ترجمه مطرح می‌کند که منجر به درکی دوسویه و پذیرش تفاوت‌ها میان زبان‌ها و فرهنگ‌ها خواهد شد. وی به چالش‌های اخلاقی و فلسفی که مترجم با آن‌ها مواجه می‌شود، اشاره کرده و بر این باور است که هیچ ترجمه‌ای نمی‌تواند به‌طور کامل معادل متن مبدا باشد. علاوه بر این، ریکور به مفهوم «سوگ» در ترجمه اشاره می‌کند که به معنای رها کردن برخی مفاهیم و ساختارهای زبانی است. در این راستا، مقاله به این پرسش‌های اساسی می‌پردازد که آیا ترجمه ممکن است یا ناممکن؟ چگونه می‌توان با چالش‌های اخلاقی و فلسفی در فرآیند ترجمه مواجه شد؟ مقاومت زبانی چگونه عمل خواهد کرد؟ مفهوم خیانت زبانی و یا مهمان‌نوازی زبانی در امر برگردان روایت چگونه است؟ در این مقاله برآنیم تا با تکیه بر آراء ریکور به بررسی ابعاد زبانی، فرهنگی و اخلاقی ترجمه بپردازیم و نشان دهیم که فرایند ترجمه چگونه می‌تواند الگویی برای تفسیر واقع شود و به ایجاد همبستگی میان انسان‌ها کمک کند.

کلیدواژه‌ها:

ریکور، ترجمه، هرمنوتیک، مهمان‌نوازی زبانی، معنا

استناد: نژاد محمد، وحید؛ محمدی آغداش، محمد؛ و ابویسانی، ابوالفضل. (۱۴۰۴). فرآیند انتقال معنا در ترجمه از منظر پل ریکور، پژوهش‌های فلسفی، ۱۹ (۵۰)، ۲۴۵-۲۶۰. <https://doi.org/10.22034/jpiut.2025.64926.3939>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه تبریز.

مقدمه

ترجمه و هرمنوتیک دارای سرشتی مشترک هستند و این اشتراک به وجود پرسش‌های متعدد برای مترجمان و فیلسوفان می‌انجامد. در این راستا، اهمیت فهم متن به‌عنوان پیش‌نیاز اصلی برای ترجمه و وابستگی عمیق ترجمه به قواعد هرمنوتیکی به‌خوبی نمایان می‌شود. مسئله زمان تاریخی و فرهنگی در عمل ترجمه، به ویژه در مواجهه با دیگری، از دیگر موضوعات کلیدی این مقاله می‌باشد. پل ریکور به این نکته اشاره می‌کند که ترجمه نه‌تنها به زبان مبدا وفادار است، بلکه با توجه به بافت تاریخی و فرهنگی، به نوعی وفاداری یا خیانت به آن نیز در می‌افتد. این موضوع به بحث میهمان‌نوازی در ترجمه و آسیب‌پذیری هویت مرتبط می‌شود، زیرا ترجمه به ما امکان می‌دهد تا به زبان و فرهنگ‌های دیگر وارد شویم و در عین حال هویت خود را به چالش بکشیم. بنابراین «ترجمه یک مسئله اخلاقی است. رساندن مولف به خواننده، آن‌هم با پذیرفتن خطر خدمت و خیانت به دو ارباب» (ریکور، ۱۹۹۹، ۲۰۸). در واقع، ریکور به مفهوم بیگانگی در فرآیند ترجمه اشاره می‌کند و این پرسش را مطرح می‌سازد که چه چیزی واقعاً متعلق به ماست و چه چیزی به دیگران تعلق دارد. از این منظر، ترجمه‌کردن به معنای خروج از زبان خود و یادآوری تبعید است، زیرا ما در تلاش هستیم تا در یک زبان جدید سکونت گزینیم و بیاموزیم که چگونه آنچه را که در زبان خود می‌گوییم، به گونه‌ای متفاوت بیان کنیم. از این‌رو، ترجمه نمی‌تواند به سادگی به بررسی تغییرات زبانی محدود شود، بلکه باید به عنوان یک عمل اخلاقی و اجتماعی در نظر گرفته شود. این دیدگاه وامدار والتر بنیامین؛ فیلسوف آلمانی است. وی ترجمه را نه تنها یک تکنیک بلکه به مثابه هنر می‌نگرد (بنیامین، ۲۰۰۰). در نهایت، ریکور بر این باور است که تنوع زبانی و فرهنگی شرط لازم برای غنای هر فرآیند ترجمه است. این تنوع‌ها نه‌تنها به غنای زبان‌ها و فرهنگ‌ها کمک می‌کنند، بلکه به فرآیند ترجمه عمق و معنا می‌بخشند و به ما به عنوان کاربران زبان این امکان را می‌دهند که در تعامل با دیگر زبان‌ها و فرهنگ‌ها، به درک بهتری از خود و دیگران برسیم. ریکور متن را زمینه و بستری می‌داند تا ارتباط زبان، فرهنگ و اجتماع را منعکس کند. پل ریکور در آثارش طی سال‌های ۱۹۹۷ تا ۱۹۹۹ به مقالاتی تحت عنوان «چالش و شادی ترجمه»، «پارادایم ترجمه» و «یک "گذرگاه": ترجمه‌ی ترجمه‌ناپذیر» پرداخته است. هم‌چنین در ۲۸ آوریل ۲۰۰۴، موضوع «فرهنگ‌ها: از سوگ تا ترجمه» را مطرح می‌کند که تمام این‌ها تفکرات ریکور در مورد «امکان ترجمه» را بازتاب می‌دهد. در واقع می‌توان ادعان نمود که ترجمه در نگاه ریکور فقط مسئله زبانی نیست بلکه از منظر فلسفی نیز به آن می‌پردازد، چرا که ترجمه مفاهیمی هم‌چون هویت، دیگری، دیگر همانی، ادغام افق‌ها و سایر مفاهیم را در خود جای می‌دهد. ریکور خود تصدیق می‌کند که اندیشه-ورزی‌اش در باب ترجمه از حیث مطالعات ترجمه نیست، بلکه فرآیند ترجمه می‌تواند الگوی مناسبی برای فلسفه واقع‌گردد (ریکور، ۲۰۰۴). آنچه که در مطالعات ترجمه تعریفی همه‌شمول برای ترجمه در نظر گرفته می‌شود اینست که ترجمه انتقال پیامی از زبانی به زبان دیگر است، به گونه‌ای که در معنای آن خللی وارد نشود. علاوه بر این مترجم بایستی بتواند تا حد ممکن سطح زبانی، افق انتظار، صدای واژگان، سبک و فضای متن را به خواننده منتقل کند. در مجموع، ریکور به مسائل پیرامون متن، زبان و ترجمه پاسخ داده و چالش‌های این مسیر پر فراز و نشیب را با فلسفه‌اش در آمیخته است. مترجم چگونه با آگاهی مستتر در متن مواجه می‌شود؟ آیا ترجمه یک متن امکان‌پذیر است و یا امکان ترجمه وجود ندارد؟ نقش اساسی مترجم در امر ترجمه خودنمایی می‌کند و یا عناصر و ساختار متن، نمایی از نشانگان نهفته است؟ بنابراین در مقاله حاضر تلاش بر این خواهد بود تا با تکیه بر کتاب در باب ترجمه نوشته

پُل ریکور در سال ۲۰۰۴، به ابعاد پیچیده زبانی و هرمنوتیکی یک متن نگاشته شده از منظر فلسفی با توجه به جنبه‌های فرهنگی و اجتماعی پرداخته شود.

۱. در هزارتوی متن و هرمنوتیک

ریکور موضوع تنوع زبان‌ها را از منظر تاریخی و اجتماعی به گونه‌ای منحصر به فرد مطرح می‌کند. از نظر او زبان‌های زیادی وجود دارد و علم قادر به ارائه‌ی توضیح معقولی برای این پدیده نیست. او بیان می‌کند که تکثر زبان‌ها بین «پنج تا شش هزارتاست و علیرغم همه ملاک‌های دارویی سودمندی، سازگاری و ستیزه‌جویی برای بقاست. این عدد نه تنها سودمند نیست بلکه زیان بار می‌باشد» (ریکور، ۲۰۰۴، ۲۶). توانایی زبان در ارتباط برقرار کردن با دیگران است، بنابراین با وجود تکثر زبانی این توانایی به مقصدش نخواهد رسید. در چنین شرایطی نقش کلیدی مترجم عیان می‌گردد. او به عهد عتیق، فصل پیدایش، قسمت اسطوره برج بابل اشاره می‌کند که مردم با زبانی واحد در پی ساختِ برجی بودند تا از طریق آن بتوانند به خداوند برسند اما علی‌رغم تلاش‌هایشان ناکام مانده و هر کدام متفرق شده و پس از آن با زبانی متفاوت سخن گفتند (ریکور، ۲۰۰۴، ۳۶).

در قرآن کریم نیز به تنوع زبان‌ها در آیه ۲۲، سوره روم اشاره شده است: «و از آیات او آفرینش آسمان‌ها و زمین و تفاوت زبان‌ها و رنگ‌های شما است، و در این نشانه‌هایی برای عالمان می‌باشد» (قرآن کریم، ۴۰۶). ریکور با استناد به اسطوره بابل و پیامد تنوع زبان‌ها در واقع عدم درک انسان‌ها از یکدیگر را باز می‌نماید که منجر به افتراق و پراکندگی گشته است. انسان‌ها از یکدیگر جدا مانده‌اند زیرا دیگر درک مشترکی از یکدیگر ندارند.

آنتوان برمن^۱ فیلسوف و نظریه‌پرداز معاصر فرانسوی، در حوزه پژوهش‌های ترجمه، تفسیر یک اثر و توجه به «دیدگاه بیگانه: فرهنگ و ترجمه در آلمان رمانتیک» (۱۹۸۴) را مبنای کار خود قرار می‌دهد. این رویکرد نشان‌دهنده تعلق خاطر او به هرمنوتیک فلسفی است، چرا که مانند بسیاری از پژوهشگران ترجمه، چارچوب فکری‌اش تنها به مبادگرایی یا مقصدگرایی محدود نمی‌شود. برمن بر متن‌محوری تأکید دارد و می‌توان این رویکرد را در هرمنوتیک فلسفی پُل ریکور مشاهده کرد. ریکور متن را به عنوان یک مکتوب با معنایی ثابت در نظر می‌گیرد که این معنا ناشی از بافت درونی خود متن است (ریکور، ۱۹۸۶، ۱۵۶). آنچه ریکور از آن به عنوان تفسیر یاد می‌کند، در واقع عمل فهم است. فهم هرمنوتیکی ریکور شامل سه مرحله اساسی می‌باشد:

تجزیه و تحلیل نسبتاً عینی خود متن؛ این مرحله شامل تجزیه و تحلیل ساختاری و نشانه‌شناسی شکل و محتوای اثر است. فرآیند خواندن، که در آن جهان متن تحقق می‌یابد؛ نظریه دریافت به‌ویژه به این مرحله توجه دارد. مرحله وجودی و تأملی که به تخصیص معنای متن به خود مربوط می‌شود؛ اثر ما را به درون خود می‌کشد و ما را از خودمان دور می‌کند، اما در عین حال فهم ما از خویش را عمیق‌تر می‌سازد و ما را با مسائلی آشنا می‌کند که در غیر این صورت ممکن بود هرگز با آن‌ها مواجه نشویم (ریکور، ۱۳۷۷، ۱۵).

بنابراین می‌توان گفت که تجسم عمل فهم در هرمنوتیک، نتیجه ترجمه یا تفسیر صرف نیست، بلکه به معنای انطباق ذهنی در مواجهه با دیگری و شناخت افق معنایی اوست (محمداغداش، ۲۰۱۶، ۱۴۳-۱۵۰). در این راستا، فهم هرمنوتیکی نه تنها به بازتاب معنا تقلیل نمی‌یابد، بلکه به فرآیندی پیچیده‌تر از تفسیر و درک دوسویه اشاره دارد که به بازسازی معنایی در ذهن خواننده و به

^۱ Antoine Berman, 1942-1991.

خصوص مترجم با توجه به زمینه‌های فرهنگی و تاریخی می‌پردازد. این روند فهم هرمنوتیکی را از تفسیر صرف به معنای انتقال ساده معنا متمایز می‌کند. ترجمه یا تفسیر فقط روند صوری و مکتبکی بازتولید معنا نیست، بلکه به تفسیری به مراتب عمیق‌تر و دقیق‌تر می‌شود که بستری فراخ از پیش‌زمینه‌های فرهنگی، تاریخی و اجتماعی را در خود داراست. همان‌طور که جورج اشتاینر در کتاب «پس از بابل»^۱ به آن اشاره می‌کند: «فهمیدن یعنی ترجمه کردن» (اشتاینر، ۱۹۹۲، ۳۰۲). وی تاکید می‌کند که ترجمه تنها علم نیست، بلکه هنری است که مستلزم خلاقیت و توانایی بازتاب آن چیزی است که نویسنده در زبان مبدا بیان کرده است. به بیان اشتاینر، مترجم بایستی تجربه زیسته متن را از زبان مبدا به زبان مقصد منتقل کند (اشتاینر، ۱۹۹۲، ۳۱۰).

۲. ترجمه‌پذیری یا ترجمه‌ناپذیری زبان؟

پل ریکور در امتداد سیاق اشتاینر، ترجمه را به وضعیتی دوگانه (ترجمه‌پذیری و ترجمه‌ناپذیری) تقسیم می‌کند. برخی بر این باورند که هر زبانی بازتاب جهان‌بینی خاصی است (ریکور، ۲۰۰۴، ۴۹). حتی در کتاب تاریخ هرودوت به بررسی نوع نوشتار که از سمت راست به چپ و یا بالعکس انتخاب می‌شود اشاره می‌گردد. بعلاوه آیا این الگو می‌تواند بر رفتارهای مختلف مصری‌ها و یونانی‌ها موثر واقع گردد (تاریخ هرودوت، ترجمه ثاقب فر، ۱۳۸۹، ۳۰۶-۲۸۶)؟ هر چند این امر چندان مورد اقبال متخصصین واقع نشد، چرا که مطابق نظر آن‌ها، زبان وابسته به تجارب اشخاص نیست و صرفاً ابزاری است برای برقراری ارتباط با دیگران. از سوی دیگر، ریکور به ویلهلم فون هومبولت^۲ اشاره می‌کند. او زبانشناس آلمانی بود که در قرن هجدهم به نحوی نظریه «بازتاب جهان‌بینی در زبان» را مطرح کرد (ریکور، ۲۰۰۴، ۴۸). از طرفی برخی همچون والتر بنیامین بر این باورند که علت امکان‌پذیری ترجمه به خاطر وجود زبانی مشترک بین تمام زبان‌هاست. در قرن بیستم نیز، زبانشناس آمریکایی به نام بنجامین وورف^۳ چنین می‌اندیشد:

ما طبیعت را بر اساس خطوطی که از قبل توسط زبان مادری‌مان ترسیم شده، بررسی می‌کنیم» (وورف، ۱۹۵۶، ۴۶).

در گذشته راجع به زبان جهانی بحث‌هایی شکل گرفته و در زبان‌شناسی مدرن گشتارگرایی نیز نوآم چامسکی به این موضوع به نحوی دیگر پرداخته است. ریکور بر این باور است که تمام این تلاش‌ها برای کشف زبان جهانی محکوم به شکست است، چرا که عملکرد زبان بیانگر تطابق بین نشانه‌ها و کدهای فرهنگی است و ما نمی‌توانیم ترجمه را در این دوگانه ترجمه‌پذیری و یا ترجمه-ناپذیری محصور کنیم (ریکور، ۲۰۰۴، ۵۶). ریکور مشخص می‌کند که ما با وجود تفاوت‌ها، ترجمه می‌کنیم و این واقعیت زبانی، سوال نظری را به سطح عملی منتقل می‌کند.

به لحاظ نظری ترجمه غیرممکن است، چرا که هر زبان چارچوب فکری خاص و کدهای فرهنگی _ اجتماعی خود را داراست و در نتیجه ترجمه ممکن است به متنی غیرقابل فهم مبدل شود، اما در عمل محقق می‌شود چرا که امکان آموختن زبانی بیگانه محقق است و در ابعاد وسیع‌تر می‌توانیم، با صحبت کردن به زبانی مشترک، یکدیگر را درک کنیم. همچنین علم ترجمه، زبان‌ها را دعوت می‌کند که از نادیده گرفتن یکدیگر امتناع ورزیده و از طریق ترجمه با یکدیگر «صحبت» کنند. از این منظر، در امر ترجمه، زبان‌ها با

¹ George Steiner, *After Babel*.

² Friedrich Wilhelm Christian Karl Ferdinand von Humboldt.

³ Benjamin Whorf.

یکدیگر ملاقات کرده و وارد تعامل می‌شوند. زیرا که «این ترجمه است که نه تنها باعث برقراری تعادل می‌شود بلکه معادل‌سازی نیز می‌کند [...]» ترجمه همان پدیده معادل‌سازی بی‌هویت است و به این معنا در خدمت بشریت است بی‌آنکه کثرت نمادین و بنیادین آن را درهم شکند» (ریکور، ترجمه حائری، ۲۰۰۴، ۱۹۶-۱۹۷).

ریکور نتیجه می‌گیرد که ترجمه به صورت مداوم رخ می‌دهد و به انتهای خودش مادامی که فهم از زبان وجود داشته باشد، نخواهد رسید چرا که هیچ ترجمه‌ای به صورت مطلق معادل متن زبان مبدا نیست بلکه ترجمه‌ها بیشتر هم‌ارز متن زبان مبدا هستند (ریکور، ۲۰۰۴، ۶۱). نقد ترجمه نیز زمانی محقق می‌شود که ما چند ترجمه را با یکدیگر مقایسه کنیم. در زبان‌های مختلف بعضی از آثار چندین بار ترجمه شده‌اند. به عنوان مثال «سازده کوچولو» اثر آنتوان دوست‌اگزوپری بیش از بیست بار از زبان فرانسه به زبان فارسی ترجمه شده است. ترجمه‌های جدید همواره به وجود می‌آیند زیرا زبان به صورت مستمر در حال تغییر است و مسئله تاریخت نیز مزید بر علت می‌باشد. الکسی نوس^۱ در دسته‌بندی انواع ترجمه آن‌ها را به فراتاریخی و پساتاریخی تقسیم می‌کند:

اولی سعی دارد نظمی واقعی فراتر از جریان زمانی بنا کند و دومی در جست و جوی برقراری تعاملی در درون خود میان ادوار مختلف تاریخ است (نوس، ۲۰۰۸).

بنابراین ترجمه تاریخی را که در زبان، فرهنگ و جهان‌بینی دیگری اتفاق افتاده است، برای خواننده در زبان مقصد به ارمغان می‌آورد. از این حیث، در جست و جوی تعاملی میان زبان و فرهنگ است. با این تفاوت که تاریخ متن مبدا بایستی در لباس امروز متن مقصد ظاهر شود تا مخاطب بهتر بتواند خود را با متن و معنایی که در آن نهاده گشته است نزدیک‌تر کند. اینکه این تطبیق تاریخی در ترجمه موفق واقع شود بر عهده مترجم است. مترجم زمانی در ترجمه می‌تواند موفق‌تر باشد که زبانی مشترک میان تاریخ زبان دیروز مولف و تاریخ زبان امروزین خواننده برقرار کند و وظیفه مترجم این است که محتوای پیام را بازیابی کند و معنا را به صورت کامل در متن مقصد منتقل کند، نه کلمات متن مبدا را (سلسکویچ و لودورر، ۱۹۸۶، ۲۵-۲۶). هر چند این امر بسیار دشوار است چرا که انعطاف‌پذیری هر زبانی آن قدر بالا نیست که بتواند این نظریات را به صورت کامل در خود هضم کند. ترجمه به عنوان یک فرآیند شامل فهم معنای یک متن و بازنویسی آن به شکل نوشتاری تعریف می‌شود. این نظریه در پی تبیین فرآیند ترجمه و فعل و انفعالات ذهن مترجم است تا بتواند روشی مؤثر برای این کار پیشنهاد دهد.

به باور ریکور بایستی پرسش از اینکه «آیا ترجمه ممکن است یا ناممکن» را به کلی کنار بگذاریم و آن را با تقابل دوگانه‌ای معاوضه کنیم. تقابل وفاداری در برابر خیانت. بایستی پذیرفت که کنش ترجمه همواره دشوار است و همیشه در جستجوی نظریه‌ای در قامت خود است و به سادگی مهار نمی‌شود (ریکور، ۲۰۰۴، ۲۶). بنابراین بایستی با احتیاط به وظیفه مترجم بپردازیم،

همانطور که والتر بنیامین^۲ فیلسوف و نظریه‌پرداز آلمانی، در کتاب خود، رسالت مترجم، این موضوع را بررسی می‌کند و ترجمه از این رو به دنبال برقراری ارتباط است. پس باید در نظر داشت آنچه که ما را هدایت می‌کند تا دست به ترجمه اثری بزنیم چیزی فراتر از نیاز یا سودمندی صرف است. در ادوار پیشین تاجران، روحانیان، جاسوسان و بسیار افراد دیگری بوده‌اند تا از طریق ترجمه نیاز مادی خود و یا دیگران را برطرف کنند، اما ما فقط به این دلیل ترجمه نمی‌کنیم بلکه نیازی معنوی و یا روحی میل به ترجمه را در دل ما می‌پرورد. زبان ما در تمنای یافتن ناشناخته‌هاست و بازآفرینی ابعادی نو در زبان خودمان می‌تواند علتی مستحکم برای این

^۱ Alexis Nouss.

^۲ Walter Benjamin.

مدعا باشد. با تعمق در اندیشه ریکور می‌توان چنین پنداشت که ترجمه موهبتی است که تکرر زبان‌ها را به مواجهه با یکدیگر، شناخت یکدیگر و پذیرش یکدیگر امکان‌پذیر می‌سازد. جایگاه ترجمه در اندیشه او همچون پلی است بین خود و دیگران. او تمایل به کنش ترجمه را وسعت بخشیدن به افق زبان‌ها می‌داند. هر اندازه این افق‌ها گسترش یابند درک ما عمیق‌تر خواهد شد. ریکور با قرض گرفتن مفهوم «سوغ» از گفتمان فرویدی کار مترجم را به سوگواری تشبیه می‌کند و لازمه کنش ترجمه را این‌گونه ترسیم می‌کند که مترجم می‌بایست قید ترجمه بی‌نقص را بزند. مترجم به ناچار به سوگواری تن در می‌دهد و احیای آن را به مترجمان آینده می‌سپارد. ترجمه از زبانی به زبانی دیگر هیچ‌گاه کامل نیست چرا که در زبانی واحد نیز بیان معنا به چندین جمله متفاوت امکان‌پذیر است و مترجم نیز سعی در بیان و برگردان آن معنا در زبان مقصد دارد و می‌کوشد متن را از ابهامات زبانی دور کرده و به فهم عمومی جامعه مقصد نزدیک‌تر کند.

ترجمه متن اصلی را می‌میراند و خود نیز مولودی ناقص است لاجرم بایستی این مسئله را پذیرفت و ترجمه را به خاک سپرد. احیای این سوگواری یعنی ادامه مسیر ترجمه اثر و امکان خلق ترجمه بهتر (ریکور، ۲۰۰۴، ۷۹) که مشخصاً از اندیشه هرمنوتیکی ناشی می‌گردد.

۳. از مقاومت زبانی تا مهمان‌نوازی زبانی

ریکور با استفاده از مفهوم دوگانه فروید : وظیفه یادآوری^۱ و وظیفه سوگواری^۲، مترجم را مطرح می‌کند و افق تازه‌ای را می‌گستراند که می‌توان الگویی برای مواجهه اخلاقی میان انسان‌ها با زبان‌های مختلف باشد که به فهم بهتر یکدیگر منجر می‌شود. فرد بیمار در روانکاوی در برابر یادآوری خاطراتش مقاومت می‌کند و می‌کوشد تا از این رویداد اجتناب کند که این مقاومت را می‌توان نوعی از تلاش‌های دفاعی بیمار نامید. مترجم نیز در برابر تمنای خود برای دست بردن به عمل ترجمه با مقاومت روبرو می‌شود چرا که این مقاومت از دو سو بر او تحمیل می‌شود: اولی از زبان مبدا و دومی زبان مقصد (ریکور، ۲۰۰۴، ۸). مقاومتی که زبان مقصد از خود نشان می‌دهد بیش از زبان مبدا می‌باشد چرا که زبان مبدا به صورت فرهنگی، بر زبان مقصد غالب می‌شود. برخی از ترجمه‌ها موفقیت بیشتری را به نسبت سایر ترجمه‌ها کسب می‌کنند و قادرند به بطن جامعه‌ای نفوذ کرده و ایدئولوژی خود را در جامعه هدف بسط و گسترش دهند. سیطره فرهنگی و مبارزه با این سیطره فرهنگی نمونه‌هایی از این مقاومت هستند (گنتزلر، ترجمه کریمی، ۲۰۰۲، ۲۱). ترجمه می‌تواند به تقدس زبان مادری خدشه وارد کند و روح آن را بیازارد که در اینصورت سعی می‌کند زبان بیگانه را از خود دور کند. ترجمه قدرتی تسلط‌خواه دارد که در تنظیم و ساختن نمایندگی‌های فرهنگ‌های خارجی و بیگانه موثر واقع می‌شود و در مورد مقاومت از طرف زبان مقصد، زبان بیگانه که همان زبان مبدا مترجم می‌باشد، تهدیدی جدی برای هویت وجودی زبان به شمار می‌آید. از طرفی زبان مبدا نیز در برابر تفسیر به رأی، حذف و اضافات به ترجمه و نمونه‌هایی از این قبیل مقاومت نشان خواهد داد. نمونه بارز این غرض‌ورزی:

اولین ترجمه قرآن به زبان لاتین است که به دستور پی‌یر ولنر، رئیس صومعه کلونی انجام شد. این تاریخ ابتدا آغاز چیزی را نشان می‌داد که رئیس صومعه آن را جنگ علیه اسلام به شیوه‌های دیگر، به‌ویژه به شیوه‌های

¹ Souvenir

² Deuil

فکری و در ابتدا به شیوه‌های ترجمه‌ای، می‌دانست. سپس، این پروژه در اسپانیا انجام شد، به عبارتی در یک «منطقه ترجمه»، طبق اصطلاحی که امیلی آپتر ابداع کرده بود، نشان می‌دهد اگرچه تماس فرهنگ‌ها ترجمه را تسهیل می‌کند، اما این ترجمه می‌تواند به عنوان نوعی خشونت نیز ظاهر شود. بی تردید، نگرانی از وفاداری در ترجمه‌ای که با ارائه ۱۲۴ سوره از کتابی که ۱۱۴ سوره دارد آغاز می‌شود (بشیر دیاگن، ۲۰۲۲، ۹۷).

بر اساس نظریه هرمنوتیکی ریکور، چالشی که نمایان است مسأله مواجهه مترجم با مقاومت‌های مختلف در فرایند ترجمه است. اولین مانع عمده‌ای که مترجم با آن روبرو می‌شود، عدم تمایل متن مبدا به پذیرش ترجمه کامل به زبان مقصد است. به عبارت دیگر، متن اصلی به گونه‌ای طراحی شده است که تمایل دارد چیزی را در درون خود نادیده گرفته یا نامکشوف نگه دارد تا اصالت و هویت خود را حفظ کند. این مقاومت از نظر ریکور، نشانه‌ای از عدم امکان انتقال کامل معنی و ارجاع به فرهنگ و زبان مقصد است. به همین دلیل، «مترجم در فرایند ترجمه دچار تردید می‌شود و ناگزیر است که در دل متن مبدا به جستجوی معنا و تفاوت‌ها بپردازد تا بهترین بازتاب از آن را در زبان مقصد بیابد» (ریکور، ۲۰۰۴، ۸). ریکور این چالش را به‌ویژه از منظر هرمنوتیک توصیف می‌کند، جایی که او بر اهمیت کشف معنای نهفته در میان زبان‌ها و فرهنگ‌ها تأکید می‌کند.

همانطور که گادامر در بخش مربوط به زبان و تجربه هرمنوتیکی در کتاب حقیقت و روش مطرح می‌کند زبان نه تنها ابزار انتقال معنا بلکه واسطه‌ای است که فهم در آن محقق می‌شود. او اذعان دارد گفت‌وگو روندی پویاست که طرفین در آن نه تنها معانی را منتقل می‌کنند، بلکه در فرآیندی از کشف و بازآفرینی معنایی شرکت می‌کنند. ترجمه نیز در این قلمرو به عنوان نوعی گفت‌وگو در نظر گرفته می‌شود که در آن مترجم معنای متن را در زبان مقصد بازآفرینی کند. او بیان می‌کند که هر ترجمه، تفسیری ضروری است و مترجم در رویارویی با فاصله‌ها^۱ باید تصمیمی بگیرد که ممکن است تغییرات حداقلی در معنای اصلی ایجاد شود. فهم مترجم از متن مستقیماً با تفسیرش از معنای آن مرتبط است. بنابراین ترجمه نمی‌تواند کاملاً معادل متن اصلی باشد بلکه بایستی مترجم در این فرآیند، به طور مداوم با فاصله و تفاوت‌های موجود میان زبان‌ها و فرهنگ‌ها روبه‌رو شود و بتواند به صورت هنرمندانه معنا را از دل این تفاوت‌های معماگونه بیرون بکشد (گادامر، ۱۹۶۰، ۴۷۱-۴۷۴). سخن آدرنو نیز متضمن این گفته هاست:

تمام آثار هنری و به‌طور کلی هنر، معماگونه هستند. ... واقعیت این است که آثار چیزی را می‌گویند و در عین حال آن را پنهان می‌کنند. بدین صورت ماهیت معماگونه را تحت جنبه زبان قرار می‌دهد (آدرنو، ۱۰۸۹، ۱۶۳).

^۱ مراد از عبارت «رویارویی با فاصله‌ها»، در فرآیند ترجمه که در عین حال مربوط به رویکرد و نقش شناختی - تفسیری مترجم در متن پیش رو بوده، بیش از هر چیزی مبین نقش حساس و مهارت بالای مترجم، به عنوان حلقه واسط میان متن به زبانی بیگانه و متنی که می‌بایست پس از رمزگشایی از کدهای زبانی - فرهنگی (در متن مبدا) در فرهنگ و زبان ثانوی یا مقصد تفسیر و در اختیار خوانندگان قرار گیرد، می‌باشد. درواقع مترجم، طی فرآیندی کاملاً سینوسی و شناختی که از آن به عنوان «جعبه سیاه ذهن [او]» (اسماعیل فرنود و حسن زختار، ۲۰۲۱، ۲۱) یاد می‌شود، اقدام به بازسازی کدهای زبانی جدیدی مناسب افق انتظار خوانندگان فرضی برای همه اقشار اجتماعی در زبان مقصد می‌کند. بنا به نظر فرنود (۲۰۱۴، ۲)، «این عمل کرد تنش‌زا و پرتلاطم به اصطلاح «ذهنی - تفسیری» طی سه مرحله به سرانجام می‌رسد: ۱. مرحله خوانش - تفسیر، ۲. مرحله رمزگشایی و بازسازی رمزگان زبانی، ۳. نهایتاً بازسازی، عینیت‌بخشی و ساخت کلامی این کدها در ایستگاه پایانی.» شایان ذکر است، ترجمه شناسان و نظریه پردازان ترجمه (دانیکا سلوسکوویچ و مارین لودردر، ۲۰۱۴/۱۹۸۶) از این فرآیند تدریجی «رویارویی با فاصله‌ها یا مرحله شناختی - تفسیری» منتج به آفرینش متن جدید یاد می‌کنند.

² Theodor W. Adorno

ریکور بر اساس نظریه‌ی فروید اظهار می‌کند که ترجمه به‌طور عمیق با مفهوم «سوغ» پیوند دارد. او معتقد است که ترجمه نه تنها مستلزم مواجهه با دو گونه مقاومت درونی می‌باشد بلکه به نحو عمیقی با یادآوری و سوغ در ارتباط است. این مقاومت‌ها و موانع بایستی از مترجم دور شود تا او بتواند زبان خود را بسط و گسترش دهد، بدون آنکه بخواهد تفاوت‌های زبانی را تحت سیطره خود درآورد.

گاهی یکی از این مقاومت‌ها به زبان مادری تعلق دارد، زبانی که ما به‌طور طبیعی با آن فکر می‌کنیم، و دیگری به زبان بیگانه‌ای که متن اصلی در آن نوشته شده است. نخستین ارجاع مقاومت اینگونه است که باید بر حس نفرت از زبان بیگانه‌ای که تهدید بالقوه درک می‌شود فائق آمد. این تهدید به صورت مستمر فاصله خود را حفظ می‌کند و مترجم باید توانایی مواجهه با این تهدید را در خود پیروارند. دومین مقاومت به نوعی مرگ‌زدایی از شیئی است که به آن دلبسته‌ایم و البته در اینجا به معنای رها کردن مفاهیم و ساختارهای زبانی و نیز فرهنگی است که به زبان مادری تعلق دارند. بنابر الگوهای فروید، این فرآیند مستلزم صرف زمان و انرژی است تا بتوان به نوعی تسلیم شدن نسبت به آنچه که در زبان خود شناخته شده است، دست یافت. این «ترکیب مرگ‌زدایی» در فرآیند ترجمه به‌طور ویژه نمایان می‌شود، زیرا ترجمه همیشه مستلزم رها کردن ایده «ترجمه کامل» است، به‌ویژه هنگامی که مترجم باید محدودیت‌های زبانی و فرهنگی موجود در زبان مقصد را بپذیرد و از آن‌ها عبور کند (ریکور، ۲۰۰۴، ۹).

یادآوری آنچه که در متن اصلی باقی مانده و به ترجمه منتقل نشده به مرحله‌ای می‌رسد که مترجم بایستی در سوغ ترجمه‌اش بنشیند، چرا که مترجم باید بپذیرد که هیچ‌گاه نمی‌تواند تمام معنا را در زبان خود بازتاب دهد و ترجمه‌اش همواره تمایل به بازگشتن به اصل خود را طلب می‌کند. این نقطه مفهوم فلسفی مهمی را در پی دارد. پذیرش تفاوت دیگری با خود. ریکور زبان را به عنوان شاخصی برای مقایسه معرفی می‌کند و از این طریق انسان‌ها قادرند دیگری را بهتر درک کنند و پذیرای وی باشند (گرگوریوفن، ۲۰۱۹، ۶-۵).

بنابراین، زمانی که مترجم می‌پذیرد که دستیابی به یک ترجمه کامل ممکن نیست، در واقع به تفاوت‌های میان خود و دیگری اعتراف می‌کند. سوگواری در ترجمه زمانی ملموس‌تر است که گذرا بودن فرآیند ترجمه را بیش از پیش نشان می‌دهد، گویی هدف ترجمه این است که همچون پلی عمل کند تا خواننده زبان مقصد را به متن مبدأ برساند. هر اندازه این پل سست‌تر باشد خواننده با چالش بیشتری مواجه خواهد شد تا آنجایی که این پل فرو می‌ریزد بنابراین متن اصلی دست نیافتنی خواهد شد و ترجمه نه تنها چیزی درباره آن نمی‌گوید بلکه هرگز نمی‌تواند به آن برسد.

زمانی که مترجم متن اصلی را از پل فرهنگی میان دو زبان عبور دهد، می‌تواند از رویای ترجمه کامل رها شود و از متن بیگانه در خانه‌اش مهمان‌نوازی زبانی کند و این جاست که چالش مترجم می‌تواند به خوشبختی بدل گردد. در واقع، مترجم میل درونی خود را که به سمت ترجمه ترغیب کرده بود برآورده ساخته است. از سوی دیگر، ریکور ترکیب و ساختار ترجمه را در ابعاد اخلاقی نیز به تصویر می‌کشد:

ترجمه تنها کنش فکری، نظری یا عملی نیست، بلکه مسأله‌ای اخلاقی است. رساندن خواننده نزد نویسنده، بردن نویسنده به سوی خواننده، با خطر خدمت به دو ارباب و خیانت به آن‌ها. این همان چیزی است که دوست دارم آن را مهمان‌نوازی زبانی بنامم (ریکور، ۲۰۰۴، ۴۳).

۴. مهمان‌نوازی زبانی به معنای پذیرش هویت بیگانه؟

انسان‌ها به طور مداوم تلاش می‌کنند تا همان مفهوم را به شیوه‌های گوناگون بازگو کنند، حتی زمانی که به یک زبان مشترک صحبت می‌کنند. به همین خاطر مترجم نمی‌تواند از گونه‌ای خیانت زبانی به متن اصلی اجتناب کند، چرا که ماهیت خود ترجمه در گذرا بودن آن نهفته است. این نکته به وضوح نشان می‌دهد که ترجمه در واقع یک تلاش مداوم برای نزدیک شدن به حقیقت است که مقصد و مقصودش رها ساختن زبان محدودیت‌های خود است. به بیانی دیگر ترجمه به ما این امکان را می‌دهد تا درک عمیق‌تری از تفاوت‌ها داشته باشیم. پذیرش امکانات فکری، فرهنگی در زبان رهاوردی است که مترجم در مواجهه با زبان دیگری برای زبان خود و خواننده زبان مقصد می‌آورد.

در نگاه ریکور ترجمه دریچه‌ای است برای گشوده شدن به سوی دیگری که مهمان‌نوازی زبانی می‌تواند امکان آشنایی و الفت با بیگانه را محقق سازد و این چنین هویت بشری می‌تواند غنی‌تر و فربه‌تر شود. از این‌رو، ترجمه در عین حال که به هر دو زبان خدمت می‌کند و به هر دو آنها سود می‌رساند اما توأمان امکان خیانت آن هم از نوع نوآوری زبانی رخ می‌دهد. ترجمه می‌تواند تبدیل به فرصتی شود برای پذیرش دیگری، جایی که زبان مقصد نه تنها معنا را دریافت می‌کند بلکه به آن حیاتی مجدد می‌بخشد. در نگاه ریکور مفهوم مهمان‌نوازی زبانی استعاره عمیق فلسفی است که نه تنها به ترجمه به عنوان فرایندی زبانی، بلکه به عنوان عملی اخلاقی تاکید دارد. این دیدگاه با مفهوم مهمان‌نوازی در فرهنگ‌های مختلف، از جمله فرهنگ ایرانی هم‌پوشانی دارد. در ادبیات فارسی نیز مهمان‌نوازی همواره به عنوان یکی از فضایل اخلاقی برجسته شناخته شده است. حکیم عطار نیشابوری در این باره می‌گوید:

ای برادر دار مهمان را عزیز	تا بیایی رحمت از رحمن تو نیز
مؤمنی کو داشت مهمان را نکو	حق گشاید باب رحمت را برو
هر که را شد طبع از مهمان ملول	از وی آزارد خدا و هم رسول
بنده کو خدمت مهمان کند	خویش را شایسته رحمن کند

(عطار، ۱۳۱۶، ۴۴)

این هم‌پوشانی میان مهمان‌نوازی در فلسفه ریکور و مهمان‌نوازی به عنوان ارزش اخلاقی در فرهنگ غنی ایرانی، می‌تواند پلی میان سنت‌های غرب و شرق ایجاد کند. همان‌طور که ریکور معتقد است، در ترجمه نیز «مهمان‌نوازی زبانی» بدین‌صورت می‌تواند مورد توجه قرار می‌گیرد، زیرا که مترجم می‌بایست فرهنگ و روح زبان دیگری را در زبان مقصد منتقل کند و با خوشامدگویی زبانی به استقبال دیگری رفته و از او در زبان خود پذیرایی کند تا زبانش در رابطه‌ای دو سویه و دیالکتیکی بتواند ابعاد و آفاق بدیعی را در زبان خود بگسترده. مترجم اینگونه از زبان و فرهنگ خود پاسداری می‌کند و باعث تحکیم غنای آن می‌شود. این مهم محقق نمی‌شود مگر از طریق پذیرش تفاوت‌ها و از بین بردن فاصله‌ها.

بدین‌سان ریکور مفهوم ترجمه را به‌عنوان فرایندی همزمان با بازسازی زبان و فرهنگ‌ها مطرح می‌کند که نه تنها تلاشی برای انتقال معنی است بلکه در آن می‌توان زبان‌ها را به بازآفرینی و خلاقیت سوق داد. این فرآیند منجر به نوعی بازگشایی برای بیان نو و مواجهه با تفاوت‌های زبانی تلقی می‌شود و امکان درک متقابل را به هر دو زبان فراهم می‌آورد به‌گونه‌ای که تسلط با هیچکدام نباشد و به موازنه با یکدیگر منتج شود. بنابراین ترجمه به‌عنوان پذیرش مفاهیم، زبان‌ها و فرهنگ‌های جدید به شکل مهمان‌نوازی زبانی

عمل می‌کند. مفهوم مهمان‌ناواری در چارچوب جامعه‌شناختی و جامعه‌شناسی ادبی به‌عنوان یک پدیده پیچیده و چندوجهی شناخته می‌شود که با فرآیندهای اجتماعی و تعاملات فرهنگی مرتبط است. این مفهوم به‌ویژه در بررسی روابط میان «خود» و «دیگری» اهمیت دارد و به تقارن و تفاوت‌های غیرقابل ترجمه‌ای اشاره دارد که در این روابط شکل می‌گیرد. این تفاوت‌ها نه تنها ابعاد فرهنگی و قومی را در بر می‌گیرند، بلکه به موقعیت اجتماعی و اقتصادی نیز وابسته‌اند. در این فرآیند، مهمان به پذیرش و مهربانی میزبان وابسته است و این وابستگی به‌نوعی به فرآیند «ادغام» منجر می‌شود. این ادغام به معنای پذیرش دیگران است، اما به‌طور ناخودآگاه با تغییر قواعد و اصول فرهنگی همراه است که می‌تواند به نوعی خشونت نرم تبدیل شود.

درواقع، فرد به‌طور غیرمستقیم به اقتباس و تغییر در هویت خود تن می‌دهد. این عمل پذیرش و دعوت، راهی برای عبور از مرزهای اجتماعی و فرهنگی بدون خشونت است. در اینجا، مهمان‌ناواری نه تنها به‌عنوان یک عمل اجتماعی بلکه به‌عنوان تجربه‌ای از پذیرش و جابجایی هویت‌های مختلف معرفی می‌شود. در این فرآیند، مرزهای میان «خود» و «دیگری» به‌طور موقت محو می‌شوند، بدون آنکه تمامیت هویت میزبان یا مهمان تهدید شود (کافمن، ۱۹۷۳). ریکور به جای اینکه مشکلات را به نحوی صریح حل کند به ما نمونه‌های واقعی و ملموس از فرآیند دشوار ترجمه ارائه می‌دهد که می‌توانیم از آن‌ها بیاموزیم. در جهان امروز همه چیز به‌طور غیر قابل اجتنابی در حال تغییر و تحول است و ترجمه در چنین جهانی می‌تواند ما را به درک متقابل از یکدیگر برساند و ارتباط ما را سرشار از درک و فهم مسالمت آمیز کند.

۵. آگاهی مقدم بر متن

در نزد ریکور پدیدارشناسی و هرمنوتیک بطور تنگاتنگ درهم تنیده شده‌اند و تجربه حاصله قابلیت بیانی و کلامی دارد زیرا وسیله اظهار و نمایش است. این عرصه گفتار، زبان و متن است که تجربیات را ملموس می‌کند. تعبیر و روش این تصدیق به نفع معنی در درون یک متن اعاده خواهد شد. زیرا که الزامات متنی و عملی در ترجمه نشانگر معانی و مفاهیمی هستند که بطور مستقیم شعور فرهنگی، تاریخی و اجتماعی را می‌توانند زیر سوال ببرند. دریافت معنی از خلال همین الزامات مصداق دریافت شناخت و کشف معانی خواهد بود. این برداشت از متن و ترجمه بعنوان تارنمای ایده‌آلیستی و ارجاعی نیست بلکه بازتابی از تبعیت دلالت‌های متنی و مفاهیم ذهنی مترجم است. به بیان دیگر، مترجم در مواجهه با دانش زبانی متن مقصد، در عین تجربه وابستگی به آن متن، حرکت قصدی و میلی خود را به سوی ترجمه نشان داده و حتی می‌تواند در تعلیق بازیافت معنا گرفتار شود. از این منظر «تعلیق امری است بالقوه، عملی تخیلی که تمام فعل و انفعالی را آغاز می‌کند که توسط آن نشانه‌ها را در برابر اشیاء و نشانه‌های دیگر رد و بدل می‌کنیم و صدور نشانه‌ها را در برابر دریافت آنها مبادله می‌کنیم» (ریکور، ۱۳۷۷، ۴۱).

بدین‌ترتیب، از منظر ریکور، ساختارهای زبانی پیوسته به ساختارهای تجربی (noème) ارجاع داده می‌شوند تا فرض‌های هرمنوتیکی را در قبال متن و اثر تحکیم ببخشند. و مترجم خود را مکلف به تبعیت از این ساختارها و فلسفه استخراجی تجربه می‌بیند. از سوی دیگر، تحصیل همین تجربیات عامل حذف بیگانه و یا دلالت‌های غریب نخواهد بود. بلکه عامل شرح، عامل شناخت من و دیگری خواهد بود، عامل بدهتی خواهد بود که مرزهای هرمنوتیک و ایده‌آلیسم را برایمان می‌گشاید تا با فرض‌گیری معانی، به الزامات نقش و یا محتوای متن و بیان بیان‌دیشیم و تعین تفسیری را مقدم بدانیم. بنابراین «هر تجربه‌ای دارای بعد زبانی است و این

ویژگی زبانی بر هر تجربه‌ای نشانی و اثری می‌گذارد» (ریکور، ترجمه دهشیری، ۱۳۷۷، ۴۲). از این منظر، هرمنوتیک ریکور تجربه‌ی زبان را به همه تجربه‌های تاریخی و اجتماعی وابسته می‌کند ولی سپهر وابستگی نشانه متن و خوانش را نمی‌گسلد. بنابراین ریکور همچون یک معلم اخلاق و فلسفه نشان می‌دهد که در شناسایی فرآیند ترجمه، عناصر جهان‌شمول و تاریخی درهم آمیخته شده‌اند. از این منظر، ترجمه یک پدیده جهانی است. اما همین بعد جهان‌شمول، همانطور که قبلاً نیز ذکر شده است، تجربه یک مهمان‌نوازی زبانی را با خود به همراه دارد. در واقع «در فرآیند ترجمه، گوینده یک زبان، خود را در دنیای زبانی یک متن بیگانه جابجا می‌کند. و در عوض، در فضای زبانی خود، به استقبال گفتار دیگری می‌رود» (ریکور، ۲۰۰۱، ۲۸۲). ریکور بر این باور بود که آگاهی انسان از جهان پیرامون خویش، به شدت وابسته به فرآیند بنیادین ترجمه است. این فرآیند فقط یک تغییر ساده از زبانی به زبانی دیگر نیست، بلکه جابه‌جایی و تحول میان فرهنگی، اخلاقی و معنایی به شمار می‌رود. ریکور بر رابطه دینامیک و پیچیده آگاهی و ترجمه تأکید داشت، جایی که هر ترجمه، نوعی آفرینش مجدد معنا را به همراه می‌آورد. در این مسیر، آگاهی انسان‌ها از مفاهیم و تجارب جدید، از طریق فرایند ترجمه تکمیل شده و مرزهای زبانی و فرهنگی فرو می‌ریزند. به باور ریکور، ترجمه وسیله‌ای است که امکان گسترش فهم ما از جهان را فراهم می‌کند و به ما این توانایی را می‌دهد که معانی عمیق‌تری را از زبان‌ها و فرهنگ‌های دیگر استخراج کنیم. از این منظر، «ترجمه یک جهش خلاقانه در برقراری ارتباط است که از خلال زبان‌های مختلف می‌گذرد» (ریکور، ۲۰۰۴).

نتیجه‌گیری

ترجمه و هرمنوتیک به‌عنوان دو حوزه مرتبط و موازی قادرند پرسش‌های متعددی را برای پژوهشگران و فیلسوفان مطرح می‌کنند. در فرآیند ترجمه، فهم متن مبدا از اهمیت والایی برخوردار است و این مهم وابستگی به هرمنوتیک بیش از پیش عیان می‌گردد. پل ریکور، فیلسوف مشهور فرانسوی در آثار خود به بررسی چالش و لذت ترجمه پرداخته و بنابر نظریات و منظومه فکری وی ترجمه تنها یک عمل زبانی نیست، بلکه به مفاهیمی چون هویت و دیگری نیز مرتبط است و جنبه‌ای اخلاقی را در خود جای داده است. ریکور، با تأکید بر این نکته که ترجمه فراتر از یک عمل زبانی است، به ما یادآوری می‌کند که این فرآیند به‌طور مستقیم با مفهوم دیگری و هویت شخصی و فرهنگی در ارتباط است. این دو مفهوم، پایه‌گذار یک افق جدید در فلسفه ترجمه هستند که می‌تواند به ما کمک کند تا درک عمیق‌تری از تعاملات انسانی و ارتباطات فرهنگی پیدا کنیم. در این راستا، مفهوم «مهمان‌نوازی زبانی» به‌عنوان یک رویکرد اخلاقی در ترجمه مطرح می‌شود. این مفهوم نه تنها به ما اجازه می‌دهد به تفاوت‌های زبانی و فرهنگی احترام بگذاریم، بلکه ما را به پذیرش و درک این تفاوت‌ها دعوت می‌کند. از این منظر، ترجمه به‌عنوان یک عمل اخلاقی در نظر گرفته می‌شود که مترجم باید به متن مبدا و فرهنگ نویسنده احترام بگذارد. این احترام به فرهنگ و هویت نه تنها به بهبود کیفیت ترجمه کمک می‌کند بلکه به‌عنوان ابزاری برای ایجاد همبستگی و ارتباط میان انسان‌ها عمل می‌کند.

ریکور در آثارش به مفهوم «سوگ» در فرآیند ترجمه اشاره می‌کند که به معنای پذیرش ناتوانی در انتقال کامل معناست. این ناتوانی، نه تنها یک چالش برای مترجم است، بلکه فرصتی است برای غنی‌سازی زبان مقصد و انتقال احساسات و تجربیات عمیق‌تر. این دوگانگی، به‌طور خاص به روشن‌سازی این حقیقت کمک می‌کند که هیچ ترجمه‌ای نمی‌تواند به‌طور کامل معادل متن مبدا باشد و این واقعیت زمینه‌ساز یک چالش اخلاقی برای مترجم ایجاد می‌کند. از این رو، ترجمه به‌عنوان یک عمل بنیادی انسانی، می‌تواند به ایجاد پلی میان زبان‌ها و فرهنگ‌ها کمک کند. این پل نه تنها به تبادل اطلاعات، بلکه به تبادل احساسات و تجربیات عمیق‌تر

نیز منجر می‌شود. از این منظر، ترجمه به‌عنوان یک عمل فرهنگی و اجتماعی، می‌تواند به ایجاد فهم عمیق‌تری از خود و دیگری کمک کند و به‌عنوان ابزاری برای برقراری صلح و همبستگی میان انسان‌ها در دنیای معاصر تلقی شود. در چشم اندازی نو، فلسفه ترجمه می‌تواند بستری برای پژوهش‌های بین‌رشته‌ای فراهم کند که در آن زبان‌شناسی، مطالعات فرهنگی و اخلاق به هم تنیده شوند. این هم‌پوشانی می‌تواند به توسعه نظریات جدید در حوزه اخلاق و فرهنگ‌ها منجر شود و به ما کمک کند تا به درک بهتری از نقش ترجمه در جوامع مختلف برسیم. به‌ویژه در دنیای امروز که ارتباطات جهانی و تعاملات فرهنگی بیشتر از هر زمان دیگری در حال گسترش است، این رویکرد به ما این امکان را می‌دهد که با درک بهتر تفاوت‌ها و شباهت‌ها، به همزیستی مسالمت‌آمیز بین فرهنگ‌ها و زبان‌ها برسیم.

بدین ترتیب، ترجمه می‌تواند یک وسیله برای همزیستی مسالمت‌آمیز میان فرهنگ‌ها و زبان‌ها عمل کند و از طریق مهمان‌نوازی زبانی، درک متقابل و همبستگی انسانی را تقویت کند. این رویکرد نه تنها به غنای زبان‌ها و فرهنگ‌ها کمک می‌کند، بلکه ما را به درک عمیق‌تری از ماهیت انسانی خود دعوت می‌کند. در نهایت، آینده‌ای روشن در انتظار فلسفه ترجمه و مطالعات ترجمه‌شناسی خواهد بود که در آن ترجمه به‌عنوان یک عمل اخلاقی و انسانی در نظر گرفته می‌شود و نه تنها به انتقال معنا، بلکه به ایجاد پیوندهای عمیق انسانی کمک شایانی خواهد کرد.

منابع

- ریکور، پل. (۱۳۷۷-۱۳۷۸). «پدیدارشناسی و هرمنوتیک»، ترجمه ضیاءالدین دهشیری، نامه فلسفه، شماره ۵، ۲۴-۵۶.
 ریکور، پل. (۱۳۷۹). هرمنوتیک مدرن، ترجمه احمدی و همکاران، نشر مرکز.
 ریکور، پل. (۱۳۸۵). «فرهنگ از سوگواری تا ترجمه»، با مقدمه و ترجمه شهلا حائری، بخارا، شماره ۵۵، ۱۹۰-۱۹۸.
 عطار، فریدالدین. (۱۳۱۵). کتاب‌الحکمه، تصحیح حاتمی، چاپخانه اخوان کتابچی.
 گنتزler، ادوین و تیموکزکو، ماریا. (۱۳۹۳). ترجمه و قدرت، ترجمه محمد کریمی بهبهانی و بیتا عباسپور، چاپ اول، قطره.
 هرودوت. (۱۳۹۱). تاریخ هرودوت، ترجمه ثقیب‌فر، انتشارات اساطیر.

References

The Holy Quran

Adorno. Th. W. (1989). *Théorie esthétique*, Klincksieck.

Attar, F. (1937). *The Book of Wisdom*, Ed. T. Hatami, Akhavan Ketabchi Printing House. (In Persian)

Bachir Diagne, S. (2022). *De langue à langue, l'hospitalité de la traduction*, Albin Michel.

Benjamin W. (2000). *La tâche du traducteur*, Gallimard.

Berman, A. (1984). *États de la traduction*, Gallimard.

Farnoud, Es., (2014). Processus de la traduction: charge cognitive du traducteur, in *Corela*, n 12-2, pp. 1-17.

Farnoud, Es. & Zokhtareh, H., (2021). Approches psycho-cognitives du processus de traduction: modèles et enjeux, in *Synergies Iran*, n 2, pp. 21-33.

Freud, S. (2011). *Deuil et mélancolie* Payot.

Gadamer, H.-G. (1960). *Vérité et méthode: Les grandes orientations d'une herméneutique philosophique*. Éditions de l'Éclat.

Gentzler, E. & et al., (2014). *Translation and Power*, Tran. M. Karimi Behbahani, Ghatreh. (In Persian)

- Gregorio Fins, A, (2019). «Éthique de «l'hospitalité langagière» et pratique de la traduction selon Paul Ricœur», Sorbonne Université, UMR 8011, SND/ Universidade de Coimbra, CECH, in <https://repositorio.uca.edu.ar/bitstream/123456789/8486/1/ethique-hospitalite-langagiere-fins.pdf>
- Goffman, E. (1973). *La mise en scène de la vie quotidienne*. Les Éditions de Minuit.
- Herodotus. (2010). *The History of Herodotus*, Tran. M. Saqibfar, Asatir. (In Persian).
- Mohammadi-Aghdash, M., (2016), Communication du sens: de l'expression linguistique au sens implicite-pragmatique dans les énoncés isolés, in *Recherches en Langue et Littérature Françaises*, No. 17, pp. 141-162.
- Nouss, A. (2008). "Du transhistoricisme traductionnel." <https://doi.org/10.1075/btl.75.28nou>.
- Ricœur, P. (1975). *La Métaphore vive*. Seuil.
- Ricœur, P. (1986). *D txt à l'ccti ss iii s 'rrr meeeutiq II*. <https://doi.org/10.14375/NP.9782020093774>
- Ricœur, P. (1998). *Modern Hermeneutics*, Tran. B. Ahmadi et al., Markaz Publication. (In Persian)
- Ricœur, P. (1998). "Phenomenology and Hermeneutics", Trans. Z. Dehshiri, *The Letter of Philosophy*, Issue 5. 24-56. (In Persian)
- Ricœur, P. (1999). Le paradigme de la traduction, in *Esprit*, juin 1999, trans. Media Kashigar, pp. 201-212.
- Ricœur, P. (2001). «L'universel et l'historique», in *Le Juste* 2, Esprit.
- Ricœur, P. (2004). *Sur la Traduction*. Bayard.
- Ricœur, P. (2004). Culture from Mourning to Translation, Introduction and Trans. Sh. Haeri, *Bokhara*, No. 55, pp. 190-198. (In Persian)
- Seleskovitch, D. & Marianne L. (1986). *Interpréter pour traduire*. Didier Érudition.
- Whorf, B. (1956). *Language, Thought, Reality*. The MIT Press.